

6. Финансовый бюллетень. Орган Наркомфина УССР, Всеукр. конторы Госбанка и Укргосстраха. Издание НКФ УССР / № 14. – X., 1924. – 74 с.
7. Финансовый бюллетень. Орган Наркомфина УССР, Всеукр. конторы Госбанка и Укргосстраха. Издание НКФ УССР / № 25(77). – X., 1926. – 48 с.
8. Финансовый бюллетень. Орган Наркомфина УССР, Всеукр. конторы Госбанка и Укргосстраха. Издание НКФ УССР / № 30(82). – X., 1926 – 56 с.
9. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). – Ф. 30 (Міністерство фінансів), оп. 1, спр. 6336. – 118 арк.
10. ЦДАВО України. – Ф. 30, оп. 2, спр. 7944. – 132 арк.

Цимбал В. А. Юридические формы и содержание контрольно-ревизионной деятельности НКФ УССР.

В статье рассмотрены некоторые историко-правовые аспекты организации и деятельности государственного финансового аппарата, а также нормативно-правовые основы контрольно-ревизионной деятельности НКФ УССР, определены направления совершенствования механизма государственно-правового регулирования частных и публичных финансовых правоотношений.

Ключевые слова: Украинская социалистическая советская республика (УССР), Народный комиссариат финансов (Наркомфин, НКФ), финансовый контроль, ревизия.

Tsymbal V. Legal forms and content of the financial control activities by USSR Peoples Commissariat of Finances.

The article is dedicated to the analysis of historical and legal aspects of the organization and activities of the state financial system and regulatory framework of the financial control, there were also identified areas for improvement of legal regulation of public and private financial relationships.

Keywords: The Ukrainian Socialistic Soviet Republic (SSR), the People's Commissariat of Finance, financial control, revision.

Шитий С. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УРЯДУ В ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДАХ В.К. ПРОКОПОВИЧА

У статті розглядається державницька діяльність останнього міністра освіти Української Народної Республіки періоду Центральної Ради В. К. Прокоповича та його погляди, на співвідношення політико-правової та морально-етичної відповідальності.

Ключові слова: політико-правова відповідальність, політично-моральна відповідальність, етика.

Метою даної статті є розглянути політико-правові погляди В. К. Прокоповича, який з січня по квітень 1918 р. займав посаду міністра освіти Української Народної Республіки в уряді Голубовича, на співвідношення політико-правової та морально-етичної відповідальності у контексті сучасного стану політико-правової відповідальності в Україні. А також можливість впровадження корисного досвіду В. К. Прокоповича у галузі відповідальності в сучасну правову, політичну і освітню системи.

Україна є молодою незалежною демократичною державою, яка нині переживає

природні процеси становлення національної правової і політичної систем, а також проблеми, що виникають під час проходження згаданих процесів. Однією з найгостріших проблем у сучасній Україні є відповідальність уряду і влади загалом.

На думку сучасних дослідників, для українського соціуму наочним є помітний брак відповідальності державних органів та посадових осіб за цілеспрямоване, належне і своєчасне здійснення ними владних повноважень. Подібне становище негативно позначається не тільки на дієздатності держави, але й на її сприйнятті широкою громадськістю, зумовлює необхідність поглибленого дослідження феномена відповідальності. Питаннями політико-правової відповідальності влади в різний час займалися дослідники Мельниченко В. І., Єрмоленко А. О., Ославський М. І., Мартинюк Р. С., Маліка Г. М. та інші.

Загалом відповідальність визначається як “відносини, що забезпечують інтереси і свободу взаємопов’язаних сторін і гарантовані суспільством та державою”. Неналежна (і в цьому розумінні – безвідповідальна) поведінка неминуче викликає руйнацію суспільних зв’язків. Тому саме завдяки відповідальності досягається необхідна стабільність останніх, набуття ними тривалого і специфічно-владного характеру.

Відповідальність у суспільстві (соціальна відповідальність) виявляє себе розмаїттям тісно поєднаних між собою форм. Це зумовлено передусім множинністю ролей учасників суспільних процесів, що унеможлиблює уніфікацію їх відповідальності. Функціонування суспільства як певної цілісності зумовлює і системність відповідальності. Внаслідок реалізації державної влади здебільшого у правовій формі в системі відповідальності за її здійснення значне місце належить юридичній відповідальності. Та, попри всю значущість цієї форми, нею не можна підміняти інші форми. Адже далеко не всі відносини в суспільстві опосередковуються правом. Більше того, практика правозастосування довела, що юридичні норми, істотно впливаючи на політичне життя суспільства, неспроможні замінити політику. Під впливом низки чинників можливі ситуації, коли люди та їх об’єднання у своїй діяльності не керуються юридичними нормами. На думку сучасних дослідників, в умовах демократично організованого суспільства важливу роль у системі відповідальності за здійснення державної влади посідає політична відповідальність [1, с. 96]. А в самому понятті відповідальності політичної провідне місце повинна посідати відповідальність особиста, а основним елементом особистої відповідальності має бути морально-етична відповідальність.

Нині, традиційно, панує переконання про відсталість національної правової і політичної систем – відсутність в ній практики ефективної відповідальності уряду. Але детальне вивчення джерел періоду визвольних змагань дозволяє зробити висновок, що в Україні існує практика особистої відповідальності представників уряду. Вперше таку практику ввів останній міністр освіти Української Народної Республіки (УНР) періоду Української Центральної Ради (УЦР) В’ячеслав Костянтинович Прокопович.

Про цю особистість в історії української освітньої та правової думки, як і в історії взагалі, відомо дуже мало, тому потрібно згадати, що це буда за постать. В’ячеслав Костянтинович Прокопович – представник Української партії соціалістів-федералістів і останній міністр освіти УНР періоду УЦР, народився 10 червня 1881 р, у Києві в родині священика. Батько походив із старовинного козацького роду з Чигиринського

повіту Київської губернії. Після закінчення історико-філологічного факультету Київського університету В. К. Прокопович викладав історію о державній гімназії. Після заборони через “українофільство” працювати у державних навчальних закладах учителював у приватних гімназіях, отримав посаду наукового бібліотекаря у Київському міському музеї. На початку ХХ ст. брав активну участь у політичному житті: від 1905 р. – член української радикально-демократичної партії, від 1908 р., – Товариства українських поступовців (ТУП). У 1911 – 1914 рр. під псевдонімом С. Волох редагував педагогічний журнал “Світло”, друкувався в українській пресі [2, с. 181]. Як свідчать сучасники, на початку ХХ ст. В. К. Прокопович був відомим і авторитетним педагогом у Києві, якого, до речі, добре знали й поза межами міста.

У 1917 р. В. К. Прокопович був обраний до складу Української Центральної Ради. Восени цього ж року він став одним із співзасновників Української партії соціалістів-федералістів. Саме цією партією В. К. Прокопович був делегований до складу уряду В. О. Голубовича. Через відомі історичні умови, надзвичайно несприятливі для творення Української держави, діяльність В. К. Прокоповича на посаді міністра освіти УНР не встигла отримати практичного втілення, але представляє теоретичну освітню і політико-правову цінність.

Активна діяльність міністра на освітянській ниві не заважала йому займатися й іншими державницькими проблемами, про що свідчать протоколи засідань Ради Народних Міністрів та Малої Ради, які відбувалися майже щоденно. Серед таких проблем він особливого значення надавав плану роботи уряду.

1 квітня 1918 р. Міністр народної освіти В. К. Прокопович вперше виступив на засіданні Ради Народних Міністрів. У протоколі цього засідання читаємо: “Слухали: Заяву Прокоповича: “Минув вже тиждень роботи Кабінету в повному складі, і між тим він не виявив свого лиця перед громадянством, і ми самі не обміркували тих основних принципів, які мають координувати нашу роботу; прошу поставити на порядок денний питання про декларацію, негайне складання якої для мене і Шелухіна являється кінцевою умовою можливості нашої роботи в Кабінеті. Ткаченко каже, що у відсутності Голови Ради народних міністрів він не може поставити цього питання на обміркування, і пояснює, що Кабінет складається по персональному принципу і, що коли хто вступає в склад Кабінету, то знає від Голови ті принципи, якими керується Кабінет в своїй роботі” [3, с. 241].

Можемо висловити припущення, що в даному питанні згоди між головою уряду та міністром освіти не було від перших днів перебування В. К. Прокоповича на посаді. Очевидно, що не дійшли вони згоди й надалі.

Тому і з'явився у протоколі засідання Ради Народних Міністрів 27 квітня 1918 р. такий запис: “На засідання прибуває міністр Прокопович і відчитує таку заяву: “Через те, що досі уряд не опублікував своєї декларації, а значить, не виявив досі повного і ясного шляху та конкретної програми діяльності; через те, що нинішній Кабінет міністрів не в силі стати на шлях реальної роботи і не виявляє високої здатності до праці; через те, що міністри – члени партії соціалістів-федералістів – не можуть стати до активної участі і впливу в загальній нашій політиці і тим приймають на себе відповідальність за те, до чого вони не можуть прикласти рук, – ми, Шелухін, Чопівський, Прокопович, підлягаючи директиві Головного Комітету, виходимо із

складу теперішнього кабінету як міністри; а для того, щоб технічний апарат, коло якого ми стояли порушення, хоч тимчасове, правильних функцій якого може шкідливо одбитися па інтересах державних справ, мав змогу працювати без перерви і дістати згодом керовничих в порядку преємственності роботи – ми тим часом готові лишитися, як управляючі міністерствами” [3, с. 313].

2 травня 1918 р. В. К. Прокопович підписав свій останній наказ по Міністерству освіти. У ньому зазначалося: “Уступаючи обставинам, за якими стоїть сила, складаю з себе обов'язки Міністра Освіти. Співробітникам, щирою працею і дружньою допомогою яких я тільки міг вести діло, за що прошу прийняти щирю й глибоку подяку, закликаю заховати спокій і провадити далі справу, твердо пам'ятаючи, що не можна ані на хвилину припиняти чи ослаблювати як найінтенсивнішу роботу коло організації рідної школи, бо то – основа нашої державности.

Народній Міністр Освіти В. Прокопович” [4, арк. 5].

Саме цими своїми діями закріпленими на офіційному рівні останній міністр освіти УНР УЦР В'ячеслав Костянтинович Прокопович разом із міністром судових справ Сергієм Павловичем Шелухіним і міністром промисловості й торгівлі Феценко-Чопівським Іваном Адріановичем ввійшли в історію як родоначальники поняття індивідуальної відповідальності уряду в правовій і політичній теорії Української держави.

Виникає закономірне запитання, чим так важливий факт виходу міністрів зі складу уряду через незгоду з принципами його діяльності, котрі відрізнялися від офіційно оприлюднених? Відповідь на це питання можна знайти, згадавши, чим по суті є політична відповідальність і які її складові. А політична відповідальність виступає одним із видів соціальної відповідальності, визначення якої є завданням соціальної філософії. Український дослідник феномену соціальної відповідальності А. Єрмоленко визначає її як міру відповідності поведінки особи, групи, прошарку, держави наявним вимогам, діючим суспільним нормам, правилам співжиття, правовим законам; співвідношення обов'язку і міри його виконання суб'єктом (особою, людиною, класом) [5, с. 87]. За цим визначенням відповідальність полягає у відповідності поведінки людини вимогам щодо неї з боку інших людей, суспільства загалом. Такими вимогами виступають соціальні норми (діючі суспільні норми, правила співжиття, правові закони). Суб'єктами відповідальності можуть бути як окремі люди, так і їх різноманітні спільноти – соціальні (групи, прошарки) та організаційні (держави).

Соціальні норми є встановленими тим чи іншим чином правилами суспільної поведінки. Основними видами соціальних норм виступають моральні і правові норми. Моральні норми не є результатом цілеспрямованої діяльності людей, складаються спонтанно у процесі життєдіяльності суспільства, здебільшого не мають писаної форми, а їх дотримання забезпечується впливом громадської думки без застосування силового примусу. Правові норми є встановленими або санкціонованими державою загальнообов'язковими правилами поведінки, дотримання й виконання яких забезпечується шляхом як переконання, так і державного примусу. Вони мають писану форму – зафіксовані у нормативно-правових актах і передбачають застосування санкцій щодо порушників норм у разі їх недотримання чи невиконання.

Відповідно до різновидів соціальних норм можна виокремити два основні види соціальної відповідальності: моральну і правову. Правова (юридична) відповідальність є основним видом формалізованої відповідальності і залежно від галузей права та характеру санкцій, своєю чергою, поділяється на види юридичної відповідальності – кримінальну, цивільну, адміністративну, конституційну, дисциплінарну.

Якщо, про політичну відповідальність відомо багато, то морально-політична відповідальність – це відповідальна поведінка суб'єкта політики. Настання морально-політичної відповідальності відбувається у формі громадського осуду поведінки її суб'єкта і не передбачає застосування щодо нього яких-небудь формалізованих санкцій. Така відповідальність є предметом етики.

Політико-правова відповідальність, навпаки, передбачає застосування щодо її суб'єкта формалізованих – юридичних санкцій, які є певними негативними наслідками для суб'єкта відповідальності і можуть мати кримінальний, адміністративний, дисциплінарний чи конституційний характер. Політична відповідальність є передусім конституційно-правовою відповідальністю, оскільки політичні відносини в суспільстві регулюються нормами конституційного права, що містяться в конституції як основному законі держави та в інших джерелах конституційного права – законах, актах глави держави та уряду, органу судового конституційного контролю, органів місцевого самоврядування тощо. Політико-правова відповідальність є предметом як правознавства, оскільки вона передбачається нормами права, так і політології, оскільки є відповідальністю за здійснення публічної (політичної) влади [6, с. 48-51].

Дії В. К. Прокоповича були спрямовані на те, щоб повернути осіб наділених державною владою до морально-етичного елементу політичної відповідальності. Тієї форми відповідальності від котрої державні діячі в сучасному світі відмовляються в першу чергу. Такий вчинок є зверненням до професійної етики державного службовця, а також до відродження, у його класичній формі, такого елемента рамено-германської правової сім'ї, до якої, до речі, належить і Україна, як публічне право. Це спроба повернути політиків і чиновників до моральності і етичності у своїй діяльності, до особистої відповідальності за свої слова та вчинки. І прикметним є те, що саме міністр освіти був ініціатором таких дій. Закріплення принципів морально-етичної відповідальності державних діячів і виховання таких принципів у всіх громадян було б корисно і в сьогодні.

Використані джерела:

1. Політична відповідальність влади в демократичній державі: необхідність, сутність, механізм забезпечення (В. І. Мельниченко.) // Український соціум. – 2003. – № 1 (2). – С. 96-104.
2. Уряди України у ХХ ст. : науково-документальне видання / А. Кінах, В. Литвин, Б. Патон, В. Смолій. – К. : Наук. думка, 2001. – 607 с.
3. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали : у двох томах // Т. 2. – К. : Наукова думка, 1997. – 424 с.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ Ф. 2201. Міністерство Освіти Української Держави Оп. 1. Спр. 50. Накази по міністерству народної освіти за травень-грудень 1918 р. 191 арк.
5. *Єрмоленко А.* Відповідальність // Філософський енциклопедичний словник / ред. кол. : В. І. Шинкарук (голова редкол.), Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов та ін. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

6. *Маліка Г. М.* Інститути політичної відповідальності як елементи системи стримувань і противаг / Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2010. – С. 48-51.

Шитий С. И. *Вопрос национальной ответственности правительства в политико-правовых взглядах В. К. Прокопиевича.*

В статье рассматривается деятельность последнего министра образования Украинской Народной Республики периода Центральной Рады В. К. Прокоповича в сфере государственного управления и его взгляды, на соотношение политико-правовой и морально-этической ответственности.

Ключевые слова: *политико-правовая ответственность, политико-моральная ответственность, этика.*

Shtiy S. *Question of national government liability in politiko-pravovikh poglyadakh V. Prokopovicha.*

In this article statist activity last education minister Ukrainian People's Republic period, the Central Council V. Prokopovich and his views on the value of political-legal, moral and ethical responsibility.

Keywords: *political and legal responsibility, political and moral responsibility, ethics.*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Берназюк Я. О.
*Український державний університет
фінансів та міжнародної торгівлі*

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ДОРУЧЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЙОГО КОНСТИТУЦІЙНИХ ФУНКЦІЙ

Автором здійснено дослідження рішення Президента України у формі доручення, за результатами якого обґрунтовано конституційно-правові підстави використання главою держави цього рішення для реалізації своїх функцій та запропоновано зміни до законодавства, спрямовані на удосконалення функціонування відповідного конституційного механізму.

Ключові слова: *доручення Президента України, функції Президента України, керівництво системою органів виконавчої влади.*

Щоденно в процесі реалізації конституційних функцій Президент України залучає до своєї діяльності низку суб'єктів і, в першу чергу, органи виконавчої влади, які мають широку сферу компетенції та розгалужену систему органів. Така співпраця вимагає прийняття та оформлення у відповідних актах глави держави рішень у формі доручень, в яких визначається суб'єкт, що зобов'язаний здійснити певні заходи, строки та інші особливості виконання поставленого Президентом України завдання.

Особливий статус Президента України та закріплення згідно з Конституцією України за ним найважливіших функцій, що мають стратегічне значення для держави та кожної людини, як громадянина України, так і особи, що перебуває на її території, зумовлює необхідність дослідження доручення глави держави, яке є одним з основних у зазначеному механізмі.